

Р. О. МАШУКОВ

Роман Олександрович Машуков, кандидат юридичних наук

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЛЕГАЛЬНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ЗА УЧАСТЮ КООПЕРАТИВІВ

В умовах проведення радикальних соціально-політичних та економічних реформ на території України особливої уваги заслуговує дослідження певних цивільних відносин. Залучення методологічних основ до пізнання є, на наш погляд, універсальною основою аналізу динаміки їх розвитку й науково-теоретичного удосконалення. Тож відносини за участю кооперативів у даному випадку не є винятком.

Загальновідомо, що методологія – це певна система методів, тож є справедливою позиція, згідно з якою методологія виступає дороговказом проведення наукового дослідження і своєрідним «лакмусовим папірцем» для його наукової оцінки¹. Хоча окремі спеціалісти з філософії права стверджують, що методологія не є простою сумою теоретико-світоглядних концепцій, принципів або методів, засобів пізнання, які вироблені окремими галузями знань, але ж інтегральна основа цих компонентів².

Правові питання окремих досліджень щодо методології певної галузі права або із залученням такої є популярними у сучасній правовій науці. Зокрема, йдеться про комплексні розробки у галузях науки кримінального процесу³, філософії права⁴, правової теорії тощо⁵. Цивілістика, у свою чергу, не становить винятку. Проте розгляду методологічних аспектів легального врегулювання відносин за участю кооперативів окремої уваги не приділялося.

Д. І. Степанов справедливо зазначає, що терміном «методологічний» у правовій доктрині визначають як феномени, які мають відношення до методології права, так і мало вивчені проблемні питання. Тож, на думку цього автора, потрібно виключити з поняття методології, зокрема, цивільного права, проблемні теми, безпосередньо пов'язані із тим чи іншим конкретним питанням⁶. Звідси, поділяючи цю позицію, з метою дослідження окремих правових питань щодо легального забезпечення відносин за участю кооперативів ми залучимо лише методологічні основи, а саме, окремі методи пізнання з метою їх розуміння та вирішення. Це й становить мету даної роботи.

Правове становище кооперативу як юридичної особи врегульоване загальними нормами цивільного законодавства. Водночас спеціальні норми, які передбачають специфіку цієї юридичної особи, порядок її організації, участь у її складі фізичних осіб, містяться у спеціальних нормах кооперативного законодавства.

Мета юридичної особи передбачає функціональні основи її діяльності та напрями забезпечення суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів її учасників. Так, відповідно до положень ч. 1 ст. 3 Закону України «Про кооперацію»⁷ метою кооперації є задоволення економічних, соціальних та інших потреб членів кооперативних організацій на основі поєднання їх особистих та колективних інтересів, поділу між ними ризиків витрат і доходів, розвитку їх самоорганізації, самоуправління та самоконтролю. Тож кооператив як юридична особа має поліфункціональне значення як для окремого учасника цивільних відносин, так і для соціуму взагалі.

Положення ч. 2 ст. 6 Закону України «Про кооперацію» врегульовують типи кооперативів: виробничі, обслуговуючі та споживчі. За напрямками діяльності кооперативи можуть бути житлово-будівельними, садово-городніми, гаражними, торговельно-закупівельними, транспортними, освітніми, туристичними, медичними тощо. Звідси видається, що більшість організаційно-правових форм кооперативів на практиці формуються з функціонального призначення кооперативу, яке, у свою чергу, залежить від виду чи типу кооперативу.

Аналіз положень п. 2. ст. 2 та ч. 1 ст. 6 Закону України «Про кооперацію», де надано поняття кооперативу, свідчить про неоднокове визначення у ньому мети. Звідси виникає наступне питання: яке значення має мета при визначенні певної організаційно-правової форми кооперативу?

Проводячи комплексне дослідження організаційно-правових форм юридичних осіб приватного права І. М. Кучеренко визначає кооператив, точніше, кооперативне товариство, як юридичну особу. Проте він робить зауваження, що ознаками організаційно-правової форми не можуть бути мета, вид (предмет) діяльності, способи їх здійснення, порядок формування та розпорядження майном. З цієї причин автор вважає, що підприємства, об'єднання підприємств, виробничі, обслуговуючі та банківські кооперативи, самоврядувальні організації, товарні біржі тощо не є самостійними організаційно-правовими формами юридичних осіб⁸.

Кооперативи завжди були поширеним видом юридичної особи. Це зумовлено історичними й економічними чинниками їх виникнення та становлення. Так, загальновідомо, що кооперація виникла у XIX ст. на території Європи. Економічним чинником цьому було те, що грошовий обіг поступово витіснив натуральне господарство. Індустріалізація зумовлювала неефективність ведення індивідуального господарства⁹.

На різних етапах свого становлення інститут кооперації зазнавав певних змін. Так, у статуті «Великої артілі», який було затверджено самими декабристами 2 березня 1831 р., значилося, що метою артілі є задо-

волення особистих потреб його членів за допомогою громадських коштів, щоб із більшою користю робити річні та строкові закупки й тим самим у будь-який час звільнити артіль і кожного з учасників від скрутного становища із коштами¹⁰. Отже, перші вітчизняні кооперативи, що були засновані на зарубіжній ідеології, мали «підприємницьке підгрунття». Підтвердження цьому дає дореволюційна цивілістика, у якій такі організації розглядалися у межах курсу торгового права як артільні товариства¹¹.

Слід підкреслити, що значно вплинула на запровадження кооперативного руху, у тому числі відповідної організаційно-правової форми в Україні, Жовтнева революція 1917 р., унаслідок якої, за висновком О. М. Вінник, відбулося одержавлення кооперації¹², та надало їй примусового характеру. У результаті, як зазначає М. І. Брагинський, у радянському суспільстві більшість основних фондів (90 %) належало державі, і в країні, якщо не враховувати кооперативи, залишався тільки один «підприємець» – держава¹³. Наведена позиція є лише відображенням деяких особливостей підприємницьких відносин у радянському суспільстві. Водночас вона достатньою мірою підкреслює правову сутність кооперації цілої епохи.

Виходячи з цього, можна припустити, що наразі більшість із існуючих кооперативів є своєрідною трансформованою формою підприємництва та виробництва, що існувала в демократичних капіталістичних державах, майже не схожою зі змістовим навантаженням, що властиве системі кооперації, яким у XVIII ст. її наділили ідеологи А. Сен-Сімон, Ш. Фур'є та інші. Радянські юристи запозичили закордонну, навіть історичну форму підприємницької діяльності та надали їй загальносоціального вигляду, для чого було використано найефективніші правничі конструкції й механізми, вагоме місце серед яких досі займає право власності. Так, наприклад, для того, щоб «обійти» не пріоритетний тоді вид приватної власності, було встановлено колективну власність як на основні фонди таких організацій, так і на прибуток¹⁴.

Загальновідомим є те, що основна різниця між підприємницькою та непідприємницькою юридичними особами полягає в тому, що в першій учасники мають право розподіляти між собою прибутки, які вони отримали в процесі її діяльності. Згідно з положеннями ч. 1 ст. 26 Закону України «Про кооперацію» кооперативні виплати – це частина доходу, що розподіляється за результатами фінансового року між членами кооперативу пропорційно їх участі в господарській діяльності кооперативу у порядку, визначеному рішенням вищого органу управління кооперативу. Отже, сучасний кооператив є підприємницькою юридичною особою.

Згідно до положень глави 10 ГК України кооперативи також є суб'єктами господарювання й віднесені до підприємств колективної власності, незважаючи на те, що така форма права власності вже не існує із прийняттям відповідного нормативно-правового акта¹⁵. У зв'язку з цим наведемо позицію Б. Г. Розовського, згідно з якою господарська діяльність у широкому розумінні образно прирівнюється до кооперації¹⁶. Вважаємо, що у даному випадку автор сублімує підприємницький характер досліджуваної юридичної особи, або навпаки – підприємницька її сутність визначає цілий самостійний вид юридичних осіб. Однак визнати цю позицію як остаточну заважає практичний аспект. Так, наразі існує значна кількість кооперативів, зокрема садівницьких, які створені без мети отримання прибутку, тож вони не мають прямого відношення до господарських товариств.

Відповідно до положень п. 1 ст. 1 Закону України «Про громадські об'єднання»¹⁷ громадським об'єднанням є добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних потреб, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших інтересів. Хоча положення цього Закону України не визначають, що саме є юридичною особою приватного права, аналіз зазначеної норми свідчить, що за функціональним призначенням кооператив є ідентичним громадській організації. Тож учасники цивільних відносин можуть організувати громадське об'єднання, яке по суті буде виконувати функціональне призначення кооперативу як юридичної особи. Звісно, з урахуванням різниці щодо реєстрації таких юридичних осіб, прав та обов'язків їх учасників тощо.

Виходячи з наведеного видається, що в умовах ускладнення норм сучасного цивільного права, розвитку цивільного законодавства та реформування інституту юридичної особи, типи та види кооперативу, які є вирішальними при визначенні організаційно-правової форми кооперативу за чинним кооперативним законодавством, не здатні належним чином сформулювати у соціумі його функціональне призначення. Свідченням цьому є матеріали судової практики. Так, у 2012 р. Керченський міжрайонний природоохоронний прокурор в інтересах держави в особі Республіканського комітету по земельних ресурсах Автономної республіки Крим звернувся з позовом до Берегової сільської ради м. Феодосія, за участю третьої особи – обслуговуючого житлово-будівельного кооперативу «Остберг-Схід» про визнання недійсними п. 2 та 3 рішення Берегової сільської ради № 1161 від 21 жовтня 2008 року. В обґрунтуванні позовних вимог прокурор вказав на те, що обслуговуючий житлово-будівельний кооператив «Остберг-Схід» за організаційно-правовою формою не належить до житлово-будівельного кооперативу, оскільки його створено без дотримання вимог відповідного чинного законодавства. Тож позивач доходить висновку, що оспорюваним рішенням сільської ради, з посиланням на чинне земельне законодавство, було незаконно надане зазначеному кооперативу право власності на земельну ділянку загальною площею 9,54 га¹⁸.

Неналежне визначення на легальному рівні мети кооперативів також негативно впливає на визначення правового режиму їх майна. Іноді це приводить до необґрунтованого забезпечення суб'єктивного права одного учасника юридичної особи за рахунок інших. Так, у 2009 р. до Господарського суду Київської області надійшла позовна заява фізичної особи-підприємця (позивач) до гаражного кооперативу «Ентузіаст» (відповідач) про визнання права власності на самочинно збудовану нежитлову будівлю гараж-майстерню, загальною площею 378,1 кв. м, що розташована за певною адресою у Київській області. Відповідач визнав вимоги

позивача, тож суд задовольнив позов у повному обсязі¹⁹. Без урахування змісту статуту цього кооперативу, але ж застосовуючи мету та принципи кооперації визначені у положеннях ст. 3 Закону України «Про кооперацію» припускаємо, що на такій чималій площі можна було б розташувати багато гаражів для місцевого населення. Звідси можна припустити, що у даному випадку метою діяльності кооперативу є не задоволення колективного інтересу учасників цієї юридичної особи, але ж комерційного інтересу окремої фізичної особи-підприємця, яка його лобювала через представницькі органи кооперативу.

Неоднозначна визначеність з позиції законодавця у меті породжує й певний хаос на законодавчому рівні. Так, в умовах позитивної динаміки розвитку законодавства щодо врегулювання відносин за участю юридичних осіб приватного права з'являються, на наш погляд, цілком парадоксальні за своїм правовим значенням та правовою сутністю проекти нормативно-правових актів. Зокрема, йдеться про проект Закону України «Про сільськогосподарську обслуговуючу кооперацію»²⁰. Наявність цього проекту свідчить про очевидну недосконалість кооперативних відносин на селі та про потребу їх поглибленого удосконалення. Проте такий шлях їх забезпечення вбачається хибним, адже сенс цього проекту Закону України, на наш погляд, зводиться до відокремлення функцій координації, матеріального забезпечення та реалізації виготовленої продукції від функції безпосереднього виробництва сільськогосподарської продукції. Тож видається, що сутність проблеми полягає у можливості обслуговуючого кооперативу, як некомерційної юридичної особи, займатись підприємницькою діяльністю, яку можна вирішити відповідною позначкою у статуті або залучивши до такої юридичної особи більш підходящу організаційно-правову форму господарського товариства з легально визначених. При цьому зауважимо, що існування певних сталих типів кооперації у звичайному вигляді на тлі сучасних реалій піддається критиці. Зокрема, І. В. Спасибо-Фатєєва зазначає, що в окремих законах вживаються різні назви організацій, статус яких визначається іншим чином. Як приклад автор наводить Закон України «Про споживчу кооперацію», яким регулюються споживчі товариства та їх спілки. Тобто, або родовим поняттям є кооператив, а не товариства і спілки, або споживчі товариства є кооперативами, а спілки – об'єднаннями цих кооперативів, або кооперативом є й кредитна спілка²¹.

За наявності досліджуваної проблематики певні питання існують і у доктрині. Так, в економічній теорії зазначається, що в умовах ведення конкуренції із крупними сільськогосподарськими товаровиробниками малі фермерські господарства не мають змоги поодинокі лобювати свої інтереси. Це негативно впливає на ціноутворення й на ефективність праці. На погляд автора, таку ситуацію могло б виправити розширення обслуговуючих кооперативів на селі, але ж повільність їх розповсюдження пов'язана із малою кількістю ініціативних консультантів, які б могли переконати селян в тому, що сільськогосподарські кооперативи є вигідними²². Звідси є очевидним, що спеціальні норми кооперативного законодавства не виконують інформативної й консультативної функції. Як наслідок, селяни та фермери самостійно не можуть оцінити переваги кооперації у вигляді обрання конкретної організаційно-правової форми на функціональній основі. Тож чинне кооперативне законодавство не полегшує практичну діяльність, зокрема, на селі, але породжує нераціональні пропозиції у економічній доктрині.

Вважаємо, що коренем системи зазначених проблем є методологічні неточності, які були припущені при вивченні соціального інституту кооперації, а потім – при проектуванні кооперативного законодавства.

Як слушно зазначає П. М. Рабінович, однією з методологічних аномалій є методологічні «зрівнялівки», тобто проголошення абсолютної рівноцінності усіх методів дослідження, заперечення будь-якої їх субординованості²³. Тож при дослідженні певних відносин у межах конкретної галузі права є доцільним визначати пріоритетний метод або систему таких. Так, у науці конституційного права виділяють гносеологічний, логічний, евристичний, комунікативний та прогностичний методи²⁴. Окремі цивілістичні дослідження визначають пріоритет діалектичного методу²⁵. У зв'язку із цим наведемо позицію Д. І. Степанова, згідно з якою приватноправова доктрина вперто не бажає помічати того факту, що у багатьох інститутах право виступає як певний алгоритм, механізм, який потребує свого визначення, уособлення та налагодження. Такий механізм стає самовідновлюваним, самокорегуючим і самоконструюючим уособленням. Звідси, як зазначає автор, потрібно розвивати метод функціонального аналізу, оскільки певні правові побудови у галузях корпоративного, договірної права можуть бути описані із функції, після чого можливим є правотворчий процес у вигляді завдання відомої перемінної й отримання прогнозованого результату – раціональної правової норми²⁶.

Таким чином, використовуючи зазначений метод і відповідаючи на поставлене на початку дослідження питання, зауважимо, що мета є досить широким методологічним засобом у формуванні спрямованості юридичної особи, її організаційно-правової форми тощо. У енциклопедичній літературі зазначається, що функцією (функціональне призначення) є явище, яке залежить від іншого, основного явища, та являє собою форму його вияву²⁷. Тож вважаємо, що використання функції, як основи методу функціонального аналізу, здатне вирішити коло зазначених нами питань.

Виходячи із проведеного дослідження, видається можливим зробити висновок, що цивільне право, як соціальний регулятор суспільних відносин, не має шаблонної системи створення правових норм щодо певної суспільної галузі. Кожен інститут цієї галузі є унікальним. Тож кооперація не становить винятку. Вважаємо, що пізнання методологічної основи конкретних цивільних відносин безпосередньо залежить від пріоритетного застосування певного методу або системи таких. У свою чергу, визначення такого методу залежить від функціонального і правового значення окремого цивілістичного інституту або підгалузі права, темпоральних та ментальних особливостей його виникнення, становлення й існування. Тож відносини за участю кооперативів, на наш погляд, є яскравим прикладом цьому. Звідси випливає, що метод функціонального аналізу наразі є про-

відним при дослідженні особливостей легального врегулювання відносин за участю кооперативів, який і рекомендуємо активно залучати у сучасній законотворчій діяльності за цим напрямом та у правовій доктрині.

Враховуючи наведене, приєднуємося до підходу І. М. Кучеренко, згідно з яким кооперативи мають бути підприємницькими та не підприємницькими²⁸. На наш погляд, це методологічно визначить їх функціональне призначення, правову та соціально-культурну сутність й усуне певні теоретичні та практичні проблеми щодо вибору організаційно-правової форми цієї юридичної особи при її організації на практиці. Виходячи з цього, пропонуємо доповнити положення ч. 1 ст. 3 Закону України «Про кооперацію» словами «з функцією отримання прибутку або без такої» після слова «самоконтролю» й викласти її у наступній редакції:

«Метою кооперації є задоволення економічних, соціальних та інших потреб членів кооперативних організацій на основі поєднання їх особистих та колективних інтересів, поділу між ними ризиків, витрат і доходів, розвитку їх самоорганізації, управління та самоконтролю з функцією отримання прибутку або без такої». Вважаємо, така пропозиція сприятиме більш ретельному та раціональному визначенню організаційно-правових форм та слугуватиме поштовхом до проведення окремих теоретичних досліджень щодо кооперації.

Перспектива подальших досліджень вбачається у визначенні методологічних питань приватного та цивільного права, методологічних аспектів формування цивілістичного понятійного апарату, системи правових методологічних питань науки цивільного права тощо.

¹ Берназюк Я. Питання методології проведення наукових досліджень у сфері конституційного права / Я. Берназюк // Право України. – 2014. – № 10. – С. 189.

² Керимов Д. А. Методология права. Предмет, функции, проблемы философии права. – 2-е изд. / Д. А. Керимов. – М. : Аванта+, 2001. – С. 46.

³ Гурджі Ю. О. Правовий захист особи в кримінальному процесі: теорія та методологія : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / Юлія Олексіївна Гурджі. – Одеса, 2007. – 40 с.

⁴ Бренюков А. М. Юридична гемевітика як методологія здійснення правосуддя (філософсько-теоретичний аналіз) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.12 «Філософія права» / Анатолій Миколайович Бренюков. – Л., 2008. – 18 с.

⁵ Меленко О. В. Методологія правознавства в науковій спадщині Б. Б. Кістяківського : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / Оксана Володимирівна Меленко. – Одеса, 2008. – 19 с.

⁶ Степанов Д. И. Вопросы методологии цивилистической доктрины / Д. И. Степанов // Актуальные проблемы гражданского права: сб. статей ; под ред. О. Ю. Шиловцова. – М. : Изд-во «НОРМА», 2003. – Вып. 6. – С. 4.

⁷ Про кооперацію : Закон України від 10 липня 2003 р. № 1087-IV / Офіційний сайт Верховної Ради України : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1087-15>

⁸ Кучеренко І. М. Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права : автореф. дис. ... доктора юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Ірина Миколаївна Кучеренко. – К., 2004. – С. 4.

⁹ Давыдов А. Ю. Свободная кооперация в России до октября 1917 г. / А. Ю. Давыдов // Вопросы истории. – 1996. – № 1. – С. 25.

¹⁰ Кооперация. Теория, история, практика: Избранные изречения, факты, материалы, комментарии / [авт.-сост. К. И. Вахитов]. – М. : Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2005. – С. 357.

¹¹ Шершеневич Г. Ф. Курс торгового права : в 2 т. / Г. Ф. Шершеневич. – М. : Статут, 2003 – Т. 1: Введение. Торговые деятели, 2003. – С. 281–294.

¹² Вінник О. М. Господарські товариства і виробничі кооперативи: правове становище / О. М. Вінник. – К. : Товариство «Знання», КОО, 1998. – С. 239.

¹³ Брагинский М. И. О месте гражданского права в системе «право публичное – право частное» / М. И. Брагинский // Проблемы современного гражданского права : сб. статей / отв. ред. Литовкин В. Н., Рахмилов В. А. – М. : Городец : Ин-т зава и сравн. правоведения при Правительстве РФ, 2000. – С. 58.

¹⁴ Машуков Р. О. Право власності садівницького товариства та його членів : моногр. / Р. О. Машуков. – Луганськ : СПД Резніков В. С., 2011. – С. 45–46.

¹⁵ Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям ЦК України : Закон України від 27 квітня 2007 р. № 997-V // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 33. – Ст. 440.

¹⁶ Розовский Б. Г. Хозяйственное право: с эмоциями и без : моногр. / Б. Г. Розовский. – [1-е изд.]. – Луганск : Изд-во «Элтон-2», 2008. – С. 59.

¹⁷ Про громадські об'єднання : Закон України від 22 березня 2012 р. № 4572-VII : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4572-17/page>

¹⁸ Рішення Господарського суду Автономної Республіки Крим від 12 липня 2012 р. за справою № 5002-23/3060.1-2011 за позовом Керченського мікррайонного природоохоронного прокурора, м. Керч в інтересах держави в особі Державну інспекцію сільського господарства в Автономній Республіці Крим, м. Севастополь, до Берегової сільської ради, с. Берегове, м. Феодосія / Офіційний сайт судових рішень : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/25324082>

¹⁹ Рішення Господарського суду Київської області від 16 листопада 2009 р. за справою № 13/226-09 за позовом фізичної особи-підприємця ОСОБА_1, м. Біла Церква до гаражного кооперативу «Ентузіаст», м. Біла Церква / Офіційний сайт судових рішень : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/8538460>

²⁰ Про сільськогосподарську обслуговуючу кооперацію : проект Закону України від 29 липня 2010 р. № 7018 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=38361

²¹ Спасибо-Фатеева І. Юридичні особи за цивільним кодексом України / І. Спасибо-Фатеева // Право України. – 2014. – № 2. – С. 77.

²² Бредун Н. В. Роль консультування у створенні та діяльності сільськогосподарських кооперативів / Н. В. Бредун : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/6.3/47.pdf>

²³ Рабінович П. М. Наука філософій права: до характеристики предмета та методології / П. М. Рабінович // Проблеми філософії права. – 2003. – Т. 1. – С. 25.

²⁴ Берназюк Я. Питання методології проведення наукових досліджень у сфері конституційного права / Я. Берназюк // Право України. – 2014. – № 10. – С. 187.

²⁵ Мічурін С. О. Застосування діалектичного методу у цивілістичних дослідженнях / С. О. Мічурін : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reallook.com.ua/4722/zastosuvannya-dialektichnogo-metodu-u-civilistichnix-doslidzhennyax/>; Ківалова Т. С. Діалектичний метод та системний підхід як методологічна основа наукових досліджень у галузі цивільного права (на прикладі деліктних зобов'язань) / Т. С. Ківалова : [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://naukovipraci.nuoua.od.ua/archiv/tom9/22.pdf>

²⁶ Степанов Д. И. Вопросы методологии цивилистической доктрины / Д. И. Степанов // Актуальные проблемы гражданского права: сб. статей ; под ред. О. Ю. Шиловостова. – М. : Изд-во «НОРМА», 2003. – Вып. 6. – С. 22.

²⁷ Івченко А. Тлумачний словник української мови ; 4 додатковий тираж / А. Івченко. – Х. : Фоліо, 2002. – С. 505.

²⁸ Кучеренко І. М. Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права : моногр. / І. М. Кучеренко. – К. : ІДП, ДП «Юридичне видавництво «Аста», 2004. – С. 141–159.

Резюме

Машуков Р. О. Методологічні аспекти легального врегулювання відносин за участю кооперативів.

Статтю присвячено актуальним аспектам легального врегулювання відносин за участю кооперативів. Залучаючи до дослідження окремі методи наукового пізнання, автор наглядно демонструє проблеми, що існують у розглядуваній галузі та пропонує теоретичні й практичні шляхи їх вирішення.

Ключові слова: методологія, метод, мета, функціональне призначення, юридична особа, організаційно-правова форма, кооператив, громадське об'єднання.

Резюме

Машуков Р. А. Методологические аспекты легального регулирования отношений при участии кооперативов.

Статья посвящена актуальным аспектам легального регулирования отношений, участниками которых являются кооперативы. Привлекая к исследованию отдельные методы научного познания, автор наглядно демонстрирует существующие в этой отрасли проблемы и предлагает теоретические и практические пути их решения.

Ключевые слова: методология, метод, цель, функциональное назначение, юридическое лицо, организационно-правовая форма, кооператив, общественное объединение.

Summary

Mashukov R. Methodological considerations of legal settlement of relations by cooperatives.

The article is devoted to topical issues of legal settlement of the relations with the participation of cooperatives. Based on the methodological leverage of knowledge, the author reveals the legal nature and the importance of the modern cooperative and legal problems that exist in the theory of civil law, legislative practice and legal practice regarding the determination of a certain legal form of a cooperative.

Key words: methodology, method, goal, functional purpose, legal entity, legal form, cooperative, public association.

УДК 347.9:340.132

О. В. ОПАНАСЕНКО

Олена Володимирівна Опанасенко, кандидат юридичних наук, доцент Київської державної академії водного транспорту імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного

«ЗАКОННІ ОЧІКУВАННЯ» НА ПІЛЬГИ ЩОДО СПЛАТИ СУДОВОГО ЗБОРУ

У зв'язку з широким використанням Європейським судом з прав людини (далі – ЄСПЛ) при вирішенні справ принципів «юридичної визначеності» та «захисту законних очікувань», а також враховуючи обов'язок України застосовувати відповідну судову практику в якості джерела права (згідно зі ст. 17 Закону України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»), протягом останнього часу здійснюється активна науково-теоретична розробка зазначених правових принципів з метою створення належних передумов для їх впровадження в практику українських судів.

Зокрема, під час написання цієї статті були використані дослідження сутності та особливостей застосування названих правових концептів, здійснені Л. Л. Богачовою, Л. М. Дешко, В. М. Завгородньою, М. І. Козюрбою, М. В. Магрело, Ю. І. Матвеевою, О. М. Мусиченко, В. О. Панкратовою, С. П. Погребняком, А. М. Примаком, С. П. Рабіновичем та Б. А. Тоцьким.

Як слідує із наведених праць, науковці пояснюють принцип юридичної визначеності (правової певності) як засаду «чіткості підстав, цілей і змісту нормативних приписів, особливо тих із них, які адресовані без-